

Tako i Maruša na prvi pogled djeluje kao žrtva i patrijarhalnih odnosa i žrtva muškaraca u svom okruženju, od oca do svojih ljubavnika. No, netočno! Maruša je ta koja drži konce, ona je vladarica, a muškarci oko nje zapravo su lutke. Čak i vlastitome ocu, koji je u ta vremena imao presudnu ulogu pri izboru kćerina mladoženje, predbacujući mu da je sebičan i samo razmišlja o mirazu, a nije ga briga za nju, zlo-duhu i zlohudo proriče: "on će loše proći i imat će lošu godinu".

Taj sindrom vladarice, žene koja "piše povijest", koja vrti oko malog prsta nekoliko muškaraca, izaziva događaje, vjerujem da je to jedan izvor fascinacije kojemu Zdenka Janeković-Römer nije odoljela, kao što nije odoljela drugom izvoru fascinacije - silnim emocijama koje otkriva arhivska prašina, čija se erotičnost umnogostručuje sviješću da se razotkrivaju toliko stoljeća stare emocije. Kao strastvena povjesničarka i to povjesničarka-žena, Zdenka Janeković-Römer jednostavno nije odoljela, kako je sama napisala, "prići iz zbiljskoga života, punoj boja, zvukova i mirisa izgubljene stvarnosti".

I koji je rezultat proizišao iz tih autoričinih strasti? Rezultat su zapravo tri knjige u knjizi! Knjiga o srednjovjekovnom braku i ljubavi, knjiga o ženi u renesansnom Dubrovniku i knjiga o Maruši. Ova knjiga ima tri razine koje se međusobno prepleću i po tome je konceptijski jedinstvena u našoj historiografiji. U takvoj koncepciji Maruša je doista samo povod, ostrašćeni povod koji daje ljepotu istraživanju, povod koji daje te zvukove i mirise izgubljene stvarnosti, ali suština ove knjige jest da kroz nju možemo osjetiti ozračje srednjovjekovnog Dubrovnika, osjetiti način promišljanja djevojaka, žena, ženika, očeva, crkvenih dostojanstvenika o univerzalnim stvarima, o onim stvarima o kojima s istom strašću promišljamo i danas. Taj pogled u povijest, u kojemu činjenica prestaje biti presudnom, a važnim postaje dojam - to je onaj suptilni pogled u povijest, to je onaj najplemenitiji dio male povijesti koji velikoj povijesti potpuno izmiče. Tko pročita ovu knjigu možda će tek sporadično saznati neku novu činjenicu o Dubrovniku koju ne bi mogao pronaći u

nekom već napisanom pregledu dubrovačke povijesti, ali će osjetiti ono što ni u jednom pregledu neće naći - osjetiti će stari Dubrovnik iznutra, osjetiti će strujanje kroz te zidine, ukazat će mu se film umjesto slike.

Pričom o Maruši Butko Zdenka Janeković-Römer je dokazala da vrhunska interpretacija prošlosti malu povijest čini velikom, tj. ne samo to. Dokazala je da je pri vrhunskoj interpretaciji svaka podjela izlišna, pa tako i podjela na malu i veliku povijest. Dokazala je da je povijesna znanost iznad modnih trendova, tj. da je zapravo kvaliteta interpretacije jedini ispravan modni trend. Dokazala je da je horizont povijesne znanosti vrlo širok i da zapravo nema granica, da nema male i velike povijesti, da je povijest jednostavno povijest. Knjigom o Maruši Zdenka Janeković-Römer kao iglom je u hrvatsku povijesnu znanost "ubrizgala" najbolja svjetska metodološka stremljenja, još jednom dokazala da je po svojoj interpretativnoj snazi sam vrh hrvatske historiografije, vrh koji prelazi hrvatske granice. Povijest kakvu nam piše Zdenka Janeković-Römer, po svojoj metodologiji, pristupu i inovativnosti u vrhu je europske historiografije.

Nenad Vekarić

Žarko Muljačić, *Iz dubrovačke prošlosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2006., 308. str.

U izdanju Matice hrvatske u Zagrebu tiskana je knjiga *Iz dubrovačke prošlosti* Žarka Muljačića. Zapravo je riječ o zborniku radova koje je autor objavio u raznim časopisima u razdoblju od 1953. do 1995., a sada su objedinjeni u jednu cjelinu. On sadrži devetnaest članaka iz dubrovačke političke, pomorske, pravne, kulturne, književne i gospodarske povijesti.

Knjigazapočinjeradom "IstragaprotivJakobinaca u Dubrovniku 1797. godine" (str. 9-31). U jeku napoleonskih osvajanja krajem 18. stoljeća, dubrovački konzul u Beču Sebastian d'Ayala doznao je za pisma nekolicine dubrovačkih frankofila (Jakobinaca) koji su namjeravali surađivati s Napoleonom. Senat je odmah

pokrenuo istražni postupak. Ispitano je desetak osoba, a glavni optuženik bio je podtajnik Republike Maro Martellini koji je, prema izjavama svjedoka, kovao urotu s francuskim časnicima koji su boravili u Dubrovniku u listopadu 1797. Istraga je trajala dvije godine, a Martelliniju nije dokazana krivnja. Republika je na taj način načelno provodila politiku Austrije, a nije se zamjerila ni Francuskoj.

U članku "Prilog politici Dubrovnika za austrijsko-turskoga rata 1788.-1789." (33-42) Muljačić opisuje glavne poteze dubrovačke diplomacije prema bečkom dvoru za vrijeme austrijskog sukoba s Turskim Carstvom. Posebno se obrađuje diplomatska misija Rüdiger Starhemberga, austrijskog poslanika, 1788. godine u Dubrovniku i njegovo prijateljstvo s obitelji Bassegli. Njegov je boravak tragično završio. Kupajući se u Župi dubrovačkoj doživio je epileptični napadaj i utopio se.

Prisutnost dubrovačkih pomoraca na otocima Srednje Amerike autor istražuje u radu "Dubrovački pomorci na Antilima krajem 18. stoljeća" (43-48). U arhivskim serijama dubrovačkog arhiva (*Diversa Cancellariae*, i *Acta et Commissiones*) zabilježeno je nekoliko izjava dubrovačkih pomoraca, koji su na trgovačkim brodovima s Pirinejskog poluotoka (Portugala i Španjolske) putovali na Antile. Oni svjedoče o malenoj, ali značajnoj trgovačkoj postaji dubrovačkih pomoraca.

Rad pod naslovom "Tko je dubrovački Montesquieu?" (49-61) otkriva autora nepoznate knjige iz 1770. godine koja obrađuje društveno-političke prilike u Dubrovačkoj Republici krajem 19. stoljeća. Prema Muljačiću, autor te knjige nije Dubrovčanin, već Švicarac Paul-Henri Mallet, potomak francuske protestantske obitelji koja je sredinom 16. stoljeća došla u Ženevu. Mallet je u svom djelu iskoristio Dubrovačku Republiku, njezin geografski položaj, društveno uređenje i političke prilike kako bi opisao svoj rodni grad Ženevu, koja je po tim odrednicama vrlo slična Dubrovniku. Zapravo je Mallet u ovom traktatu iskoristio sličnost Dubrovnika da bi ukazao na probleme svoga rodnog grada.

Osnutak i rad prve dubrovačke tiskare, koju je krajem 18. stoljeća osnovao Mlečanin Carlo

Antonio Occhi, istražuje se u članku "Prva dubrovačka tiskara" (63-88). Occhi je u Dubrovnik došao 1777. s namjerom da otvori tiskaru, knjižaru i knjigovežnicu. Međutim, Senat je bio sumnjičav i nije prihvatio prvu molbu. Sporazum je u nešto izmijenjenom obliku ipak potpisan 1782., a sljedeće godine iz Venecije je doveo potreban alat i radnike. Tiskara je bila smještena u blizini Kneževa dvora, na današnjoj Gundulićevoj poljani. Occhi je tiskao četrdeset devet knjiga na hrvatskom ("slovinskom") i latinskome jeziku, a namjeravao ih je preko svojih posrednika prodavati u Dalmaciji, Hrvatskoj i Italiji. Zbog velikih troškova tiskare, Occhi je zapao u dugove i umro u bijedi 1787., a njegovu je tiskaru preuzeo Andrija Trevisan, Occhijev zaposlenik. U prilogu rada autor donosi i popis svih knjiga koje su tiskane u Occhijevoj tiskari u razdoblju od 1783. do 1786. s naznakama mjesta gdje su one danas pohranjene.

"Prve vijesti o busolama na dubrovačkim brodovima" (89-92) kraći je rad iz povijesti pomorstva Dubrovačke Republike. U prvom dijelu autor opisuje razvoj kompasa (busola), koji spominje stare kronike kineskih careva 2636. g. pr. Kr., zatim arapski geograf Edrisi 1100. godine i drugi europski kroničari. U drugom dijelu istražuje se prvi pisani spomen ovog značajnog pomorskog instrumenta u Dubrovniku, koji je zapisan u jednom ugovoru dubrovačkog notarijata već 1318. godine.

O dubrovačkoj kartografiji početkom 18. stoljeća Muljačić piše u članku "Prva moderna karta dubrovačkog područja" (93-103). Zbog političkih prilika i bojazni od osvajanja, Dubrovačka Republika nije gradila kopnene prometnice, a iz istih razloga nikad se nije razvila neka ozbiljnija proizvodnja karata njezina teritorija. Krajem 18. stoljeća Napoleon je već zauzeo Italiju, a propašću Mletačke Republike, Austrija je dobila cijelu istočnu jadransku obalu, izuzev dubrovačkog područja. S toga je Austrija krenula u izradu karata, pa je 1804. uputila trojicu svojih časnika da kartografiraju područje Dubrovačke Republike. U složenim političkim uvjetima, zbog održavanja dobrih odnosa i s Turskom, Senat je ipak dopustio boravak trojici austrijskih kartografa. Po završetku radova jednu kartu dobio je Senat a zauzvrat je svaki časnik dobio zlatnu sablju.

U radu "Salamankezi i Sorbonezi u Dubrovniku" (105-120) autor pokušava razjasniti nazive dviju političkih stranaka dubrovačke vlastele, koji se spominju krajem 18. stoljeća. U prvom dijelu rekapituliraju se mišljenja domaćih i stranih povjesničara (Appendini, Wingfield, Skurla, L. Vojnović, Rešetar) koji su pisali o ovom pitanju u proteklih stotinjak godina, a zatim se etimološkim pristupom obrađuju ovi pojmovi. Po mišljenju autora, riječ je o pogrđnim nadimcima za dvije plemićke grupacije koje su jedna drugoj "prišile" zbog njihova posebnog ponašanja, arogancije i oholosti u međusobnom komuniciranju.

Sljedeći je rad "Dva priloga povijesti dubrovačkih akademija" (121-140). Krajem 18. stoljeća u Dubrovniku je, na poticaj Miha Sorkočevića, osnovana znanstvena ustanova, tzv. Akademija, koja je okupljala istaknute znanstvenike bez obzira na njihovu klasnu pripadnost. Glavna svrha Akademije bila je pratiti napredak znanosti u svijetu i te spoznaje prenositi u Dubrovnik. Glavnina članova bili su Dubrovčani (M. Sorkočević, Dž. Rastić, T. Basiljević, V. Stulli, L. Stulli, F. M. Appendini, Đ. Ferić, M. Martellini), ali pored njih, bilo je i članova izvan Dubrovačke Republike (A. Fortis, M. Roini).

U članku "Dubrovačka 'Pravnička škola' (1794-1808)", (141-150) opisuju se osnutak i djelovanje pravničke škole koja je podučavala građansko pravo. Na poticaj dubrovačke vlade, 1794. je u palači Sponza otvorena dubrovačka pravnička škola. Jedini predavač bio je rimski advokat Luigi Cosinti. On je sastavio program predavanja, a tečajevi su se održavali na latinskom i talijanskome jeziku. Nastava je trajala od 15. prosinca do 15. kolovoza, a zatim su slijedila tri mjeseca školskih praznika. Francuskom okupacijom i pomanjkanjem učenika, škola je ukinuta 1808.

O razgranatosti i rutama pomorskih i kopnenih veza Dubrovačke Republike s važnim europskim centrima Muljačić piše u radu "Pomorske i kopneno-pomorske poštanske veze starog Dubrovnika" (151-180). Autor iscrpno opisuje poštanski promet s Carigradom, zatim s talijanskim gradovima (Trani, Barletta, Ancona), Napuljskim Kraljevstvom, Rijekom, Trstom, od

početka 18. stoljeća do pada Republike. Također, iznose se novi podaci o uključivanju Dubrovnika u austrijsku poštansku liniju Trst-Kotor. U posljednjem dijelu rada kratko se iznose i talijanski poštanski izrazi koji su se uvrijezili u dubrovačkim dokumentima.

"Ploviti na dubrovački način" (181-188), još je jedan rad iz dubrovačke pomorske povijesti. Ovaj zanimljiv izraz (tal. *navicono alla raugua*) zabilježen je u pismu jednog firentinskog trgovca 1570. godine, a spominje se u nekoliko talijanskih priručnika i rječnika iz kasnijeg razdoblja. Autor analizira rezultate istraživanja domaćih i stranih istraživača i zaključuje da taj izraz treba shvatiti kao putovanje trgovačkog broda čija će se čista dobit podijeliti na pola između broda i posade.

Nastavak Muljačićeva istraživanja o tiskarstvu Dubrovačke Republike iznosi se u radu "Druga dubrovačka tiskara" (189-214). Nakon smrti C. A. Occhija, koji je vodio prvu dubrovačku tiskaru, poslove 1789. godine preuzima njegov pomoćnik i sunarodnjak Andrea Trevisan. Za razliku od Occhija, koji je bio vlasnik najvećeg dijela dionica i njegova je tiskara nosila naziv "Povlaštena tiskara" (*Stamperia Privilegiata*), Trevisan je bio samo državni službenik u državnoj tiskari (*Stamperia Pubblica*), koji je za svoj posao primao fiksnu plaću. Od sedamdeset dva djela, samo ih je dvanaest tiskano na hrvatskome jeziku i znatan je broj dalmatinskih i bosanskih autora. U prilogu rada autor kronološki iznosi popis svih tiskanih knjiga s naznakom mjesta njihove pohrane u domaćim i stranim knjižnicama i arhivima.

Sljedeći je rad "Prilog povijesti političkoga govornništva u doba Dubrovačke Republike" (215-222). U arhivu obitelji Basiljević autor je pronašao koncept govora na talijanskome jeziku, koji je Tomo Basiljević koristio za svoju obranu u optužnici oko Jakobinske afere 1797. Basiljević je s nekoliko dubrovačkih plemića i građana bio optužen da priprema pobunu protiv države, a proces je trajao četiri mjeseca. U tom je govoru Basiljević brojnim usporedbama napao dio tužilaštva, ističući da je bolje da se Republika pozabavi važnijim pitanjima nego ovim smiješnim optužbama.

Jedan od glavnih predstavnika prosvjetiteljstva u Dubrovniku bio je i poznati dubrovački plemić Tomo Basiljević. Studirajući pravo u Švicarskoj (Bernu i Göttingenu), upoznao je niz istaknutih znanstvenika s kojima je proputovao cijelu Švicarsku. Autor u radu "Tomo Basiljević (Bassegli), prvi dubrovački planinar", (223-236) na temelju arhivske građe i literature opisuje njegova putovanja švicarskim planinama.

Rad "Tomo Basiljević: Bilješke o malim gradovima i malim državama" (237-248) podijeljen je u dva dijela. U prvome autor na temelju Basiljevićeva rukopisa iznosi prednosti i mane koje donosi život u malim sredinama i državicama. Tako na primjer, u manjim gradovima stanovnici su više podložni malograđanskom ogovaranju, špijuniranju. Zatim, u malim državama vladajući je režim rigorozniji i stroži. Pojedinaac u manjem gradu može korisnije upotrijebiti vrijeme, slobodu, a ujedno nepremostiva društvena barijera gradskih slojeva plemića i građana dovodi do dosade. U drugom dijelu rada donosi se životopis Toma Basiljevića s posebnim osvrtom na njegove prosvjetiteljske ideje.

Tridesetih godina dvadesetog stoljeća, Engleskinja Lady Mary O' Maley putovala je istočnom jadranskom obalom i posjetila Dubrovnik, koji joj je poslužio kao inspiracija za njezin roman. O tome Žarko Muljačić piše u članku "Dubrovnik u romanu engleske spisateljice Ann Bridge (1935)" (249-259). Lady Mary O' Maley pisala je pod pseudonimom Ann Bridge, a svoj roman objavila je 1935. u Londonu. U narednih nekoliko godina preveden je na nekoliko europskih jezika. U romanu, kao i autorica u stvarnosti, njezini likovi posjećuju Dubrovnik. Obilaze poznata mjesta u gradu: katedralu, dominikanski samostan... Odsjedaju u tada najmodernijem dubrovačkom hotelu *Imperial*. Posjećuju Komolac u Rijeci dubrovačkoj. Mary O' Maley iskoristila je skoro potpunu nepoznatost istočnojadranske obale i gradova, što je dalo poseban šarm i uzbudljivost njezinu romanu, koji je tiskan u vrijeme najvećeg procvata turizma u prijeratnom razdoblju.

Jedna od vodećih književno-umjetničkih adresa u Veneciji od posljednjeg desetljeća 18. stoljeća do sredine tridesetih godina 19. stoljeća bio je salon kontese Isabelle Teotochi (1760-1836). Osim talijanskih umjetnika, taj salon posjećuju i brojni znanstvenici sa svih strana Europe. O njezinim vezama s nekim Dubrovčanima, a posebno s Mihom Sorkočevićem, piše se u radu "Isabella Teotochi Marin i Miho Sorkočević - jedno književno prijateljstvo" (261-276). U arhivu u Veroni čuvaju se 62 pisma koja su razmijenili mletačka kontesa i dubrovački plemić. Većina je pisama na talijanskome jeziku, a samo jedno na francuskome. Muljačić je u ovom radu posebno proučavao dva pitanja: mjesto boravka Miha Sorkočevića između 1786. i 1795. godine, kad je putovao Italijom, i tematiku pojedinih pisama. Autor ih je podijelio u nekoliko skupina: "Personalija", "Lektira i književnost", "Kazalište i muzika" i na kraju "Arheologija".

Posljednji rad u zborniku nosi naslov "Frane Petris kao izdavač traktata o trgovini Dubrovčanina Bene Kotruljevića" (277-287). U prvome dijelu rada istražuje se povezanost Frane Petrisa, kao vlasnika jedne izdavačke kuće u Veneciji, s tiskanjem poznatog djela Benedikta Kotruljevića "O umijeću trgovanja". Petris je priredio Kotruljevićevu knjigu za tisak, a godine 1573., odredbom Mletačke Republike, jedini je od svih mletačkih knjižara i nakladnika dobio ekskluzivno pravo da tu knjigu prodaje i izdaje pretiske. U drugom se dijelu rada Muljačić osvrće na kritiku Kotruljevićeva prvotiska, koju je napisao talijanski istraživač Ugo Tucci. On je 1977. u Firenzi pronašao dva prijepisa spomenute knjige i ustvrdio da je Frane Petris, navodno, u Kotruljevićev tekst ubacio neke citate grčkih i rimskih pisaca.

Knjiga sadrži i *Bilješku o izvorima* (289-290), tj. popis publikacija u kojima su prvi put izdani ovi tekstovi, zatim, *Kazalo imena* (291-304) i *Bilješku o autoru* (305-307).

Tonko Marunčić